

## **БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ СИСТЕМНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті досліджується поняття банківської системи на основі методологічного апарату системного аналізу та структура банківської системи як основна її характеристика. Автори надають графічну інтерпретацію поняття банківської системи.

Ключові слова: банківська система, її ознаки, структура банківської системи, банківська установа.

In the article are researched the definition of banking system with help of methodical instruments of system analysis and the structure of banking system as the main its characteristic. The graphical interpretation of the definition of banking system is given.

Keywords: banking system, its characteristics, structure of banking system, bank

**Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Враховуючи глобальний характер сучасних фінансів, дослідження закономірностей еволюції банківської системи та її структури є одним з найважливіших питань фінансової сфери. Глобалізація нерозривно пов'язана із розвитком інформаційних технологій, так як саме завдяки їм вона зазнала такого розмаху та високих темпів розвитку. Сучасні інформаційні технології відкривають банкам круглодобовий вихід на будь-які географічні ринки, що й дало поштовх до радикальних структурних змін у банківському бізнесі.

В сучасних умовах розвитку світової та національної економік організація й функціонування банківської системи країни набувають нового змісту. Нові умови і якісно новий характер взаємодії елементів банківської системи, створення та вдосконалення системи банківського регулювання й банківського нагляду, що відповідають сучасним вимогам і забезпечують стабільне функціонування національної економіки, спонукали до вивчення та розкриття сутності поняття банківської системи та її структури. Це й обумовлює важливість та актуальність дослідження.

**Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми.** В економічній літературі питання про зміст поняття банківська система трактується по-різному. Вивченням та дослідженням сутності поняття банківська система займаються такі провідні українські економісти, як В. Геєць, В. Матвієнко, С. Мочерний, О. Орлюк, М. Савлук.

Так, наприклад, у своїх працях науковці приводять наступні визначення поняття банківська система. В. Матвієнко характеризує банківську систему як сукупність банків країни та їх філій, які функціонують у відповідному правовому полі, і система відносин даних банків один з одним, зі своїми клієнтами, органами влади, іноземними структурами. [1, С. 172] О. Орлюк визначає банківську систему як сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією національних банківських установ, що існують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-фінансового механізму в певний проміжок часу (певний історичний період). [2, С. 33] Якщо порівнювати ці два визначення, то можна сказати, що в першому визначенні банківська система розглядається як складна структура, що складається з великої кількості елементів, а в другому – як елемент системи більш високого порядку.

М. Савлук вважає, що «банківська система – це не проста сукупність окремих банків, а свідомо побудована на законодавчій основі їх єдність з чітким визначенням місця, субординації та взаємозв'язків окремих її елементів та ланок. Вона виконує свої специфічні функції і роль в економіці, які хоч і пов'язані з функціями і роллю окремих банків, проте не повторюють їх і не зводяться до них, а мають самостійне значення». [3] На нашу думку, саме в цьому визначенні банківська система розглядається як цілісне явище, що має свої цілі та функції.

**Ціллю даної статті** є вивчення сутності банківської системи як елемента системних досліджень.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Виходячи з загальних положень, що характеризують будь-яку систему, банківська система являє собою єдине ціле, елементи якого знаходяться у взаємозв'язку та взаємодії між собою, а сама система

залежить від властивостей цих елементів. Її сутність розкривається через наступні ознаки:

- структурна різноманітність, яка проявляється через велику кількість елементів системи, наявність підсистем функціонального характеру (банківських груп, системних банків), ієрархічно організованих, які мають свої локальні цілі функціонування і розвитку та які підпорядковуються однаковій меті. У банківській системі такими елементами є окремі банки; однаковість мети усіх банків виявляється в боротьбі кожного з них за прибутковість і ліквідність;

- ієрархічний порядок створення, де на першому рівні знаходиться центральний банк, а на другому – інші банківські установи;

- наявність складних взаємозв'язків, включаючи зворотні, дають змогу віднести її до складних систем;

- динамічність поведінки елементів, підсистем і систем в цілому – це ознака того, що банківська система являється динамічною, вона постійно розвивається, адаптуючись до зміни економічної ситуації в країні;

- виступає як система закритого типу, так як в банківській системі існує поняття «банківської таємниці» та концентрація уваги її суб'єктів переважно на специфічній діяльності, пов'язаній з грошовою сферою;

- здатність до самонастроювання, саморегулювання, саморозвитку. Наприклад, якщо один із банків банкрутує, його місце негайно займають інші банки.

На нашу думку, з вище сказаного, банківська система – це сукупність банківських установ, які займаються банківською діяльністю на постійній професійній основі, взаємодія між якими та навколишнім середовищем породжує самостійну багаторівневу економічну структуру для досягнення єдиної мети функціонування.

Теоретично розкрити поняття банківської системи можливо через виявлення послідовності ознак, коли розгляд кожної нової ознаки все більш обмежує перелік об'єктів, що підпадають під визначення, але разом з тим все більш розгорнуто та змістовно їх характеризує. (рис. 1)

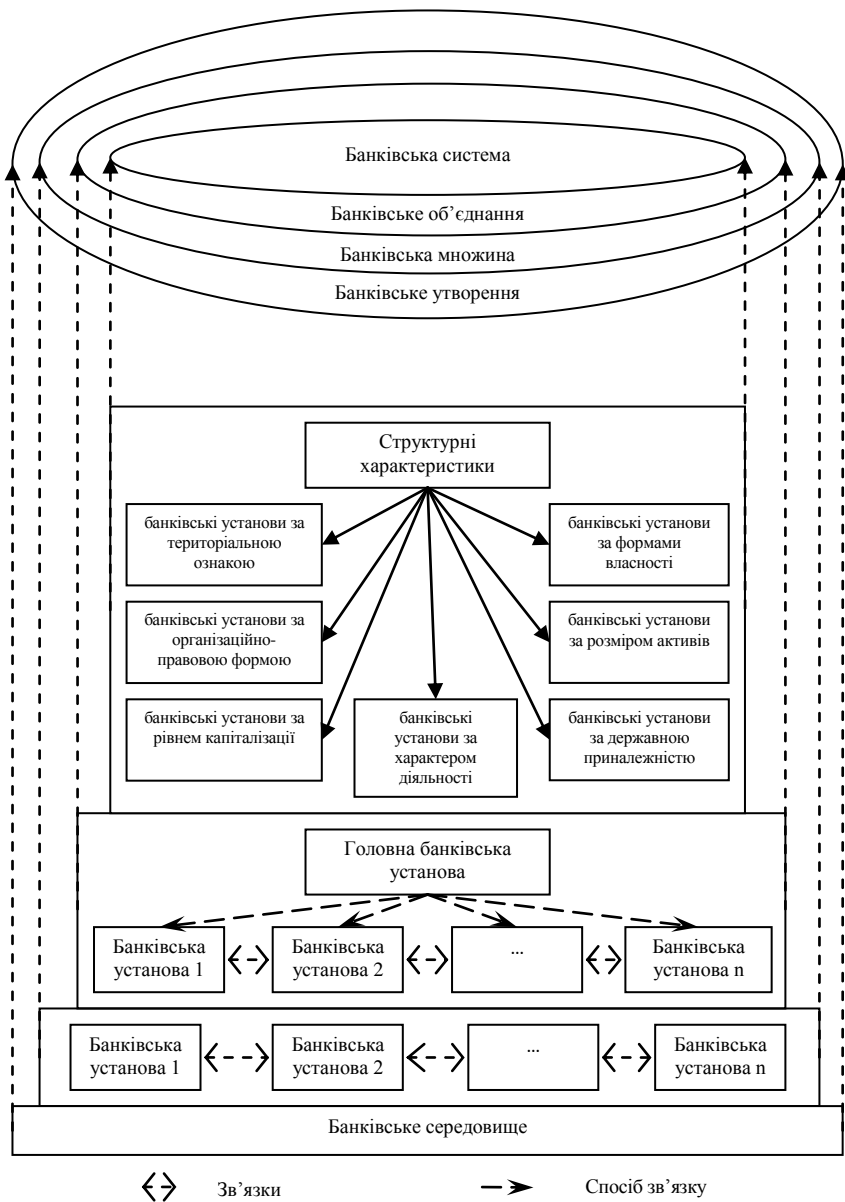


Рис. 1. Графічна інтерпретація поняття «банківська система»

З рисунку видно, що найбільш загальна сукупність об'єктів, що не володіє будь-якою властивістю упорядкованості – це банківське середовище – утворення, що відноситься до економічної сфери діяльності, воно підпорядковується дії основних економічних законів, його діяльність визначається законами попиту та пропозиції та досягнення економічного результату залежить лише від економічних умов, що склалися в країні.

Виділення окремих елементів – банківських установ – множини елементів, які здійснюють свою діяльність на конкурентних умовах за для досягнення поставленої цілі, перетворює банківське утворення в множину, діяльність якої і визначає характер зв'язків, що склалися між елементами системи.

Усю сукупність зв'язків між банківськими установами можна поділити на такі групи:

- забезпечення проведення розрахунків шляхом встановлення кореспондентських відносин;
- перерозподіл кредитних ресурсів – надання міжбанківських кредитів і розміщення депозитів, міжбанківський обіг цінних паперів;
- валютні операції;
- купівля-продаж готівки;
- відносини з надання гарантій, підтверджень, відкриття акредитивів, авалю векселів, чековому обігу;
- обмін досвідом, проведення семінарів;
- виконання функцій управління, коли один банк має право власності в іншому, дає можливість охарактеризувати банківську систему як об'єднання.

Подальша конкретизація міжелементних зв'язків перетворює банківську множину на об'єднання: здійснення розрахунків опосередковано через кореспондентський рахунок в третьому банку – центральному, реалізація одним із банків – центральним банком – функцій щодо регулювання діяльності банківських установ.

Якщо банківському об'єднанню надати структурних характеристик за розміром активів, за рівнем капіталізації, за формами власності, за організаційно-правовою формою, за державною приналежністю, за територіальною ознакою, за характером діяльності, то воно перетвориться в систему.

Таким чином, найважливішою характеристикою системи вважається її структура. Під структурою розуміють сукупність елементів та зв'язків, що визначають внутрішній стан та організацію об'єкта як цілісної системи. Структура – це множина все можливих відносин між елементами та підсистемами. Вона визначається елементним складом та сукупністю зв'язків, що об'єднують елементи системи. Поняття «система» та «структура» розглядають як рівно масштабні, так як не існує безструктурних систем та позасистемних структур. При дослідженні системи структура виступає як спосіб опису її організації. Структура динамічна за своєю природою, її еволюція у часі та просторі відображає процес розвитку системи.

Необхідність формування банківської системи як особливої структури, що діє в економіці країни, визначається двома основними групами причин [2, С. 37]:

1) пов'язані з необхідністю здійснення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності, узгодження комерційних інтересів окремих банків із державними та суспільними інтересами – забезпеченням стабільності національної валюти і стабільної роботи банківських установ;

2) пов'язані з функціонуванням грошового ринку, забезпеченням збалансованості попиту і пропозиції на грошовому ринку і в кожному його секторі. Для забезпечення цього завдання банки повинні опиратися на значний набір банківських інструментів, що повинні відповідати вимогам мобільності. В такому разі при виникненні необхідності банківські установи зможуть заповнити будь-який сектор ринку, яким би вузьким чи не вигідним він не був.

Відомо, що за структурою банківської системи розрізняють одно- та дворівневі банківські системи. Однорівнева банківська система передбачає переважно горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій та функцій. Дворівнева банківська система будується на взаємовідносинах між банками у двох площинах – по вертикалі та по горизонталі: по вертикалі – відносини підлеглості між центральним банком і іншими банківськими установами, а по горизонталі – відносини рівного партнерства між банківськими установами другого рівня. Слід зауважити, що у більшості країн функціонують дворівневі банківські системи.

Структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов та в різних країнах розрізняється залежно від ступеня розвитку ринкового господарства та історичних особливостей становлення банківської справи. Однак, не дивлячись на це існують загальні принципи побудови дворівневої банківської системи на національному рівні. До них відносяться:

- існування законодавчого розмежування функцій центрального банку та всіх інших банківських установ;
- центральний банк не конкурує з банками другого рівня, а його діяльність направлена на реалізацію економічної політики уряду та досягнення загальнодержавних цілей;
- існування особливої системи регулювання та контролю діяльності банківських установ.

Якщо порівнювати за структурою, то банківські системи є достатньо типовими для більшості розвинених країн. В Німеччині на верхньому рівні банківської системи діють два органи: Німецький Федеральний банк та Федеральне відомство нагляду за кредитною справою. У Франції на верхньому рівні банківської системи працюють чотири органи: Банк Франції, Комітет із банківської регламентації, Комітет по кредитних установах та Банківська комісія. Своєрідну побудову центральних органів банківської системи мають Сполучені Штати Америки у вигляді Федеральної Резервної Системи, до складу якої входять Рада Керуючих ФРС, Окружні федеральні резервні банки, Служба Фінансового контролера грошового обігу та Федеральна корпорація страхування депозитів.

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», банківська система України визначається як така, що складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. [4]

Необхідно відмітити, що структуру банківської системи визначають два основних фактори – економічний і юридичний. На грошово-кредитному ринку, як і на будь-якому іншому, число продавців (банківських структур) залежить від попиту на їх товар. Попит на банківські послуги впливає й на величину функціонуючих банків. Значний вплив на склад банківської системи робить регулювання кредитних відносин державою. Одні законодавчі акти

встановлюють порядок і обмежують створення нових банків, інші, впливаючи на організацію банківської справи, визначають тим самим їх структуру та структуру банківської системи у цілому.

**Висновки.** Підсумовуючи результати проведеного дослідження можна визначити банківську систему як сукупність банківських установ, які займаються банківською діяльністю на постійній професійній основі, взаємодія між якими та навколишнім середовищем породжує самостійну багаторівневу економічну структуру для досягнення єдиної мети функціонування.

В процесі дослідження сутності банківської системи було виявлено, що найважливішою її характеристикою є структура. При дослідженні системи структура виступає як спосіб опису її організації.

На розвиток національних банківських систем сьогодні найбільший вплив здійснюють процеси фінансової глобалізації та розвитку інформаційних технологій, наслідком яких стало формування міжнародного банківського бізнесу – вихід банківських продуктів та послуг на міжнародні ринки. Тому з урахуванням складних зв'язків, що виникають між банками на ранніх рівнях розвитку банківської системи країни та розвиваються на світових фінансових ринках, формування банківської системи країни відіграє важливу роль в інтеграції країни до Європейського співтовариства.

Таким чином, на нашу думку, в умовах розвитку інтеграційних процесів формування та удосконалення структури банківської системи країни має розглядатися як одне з пріоритетних завдань розвитку країни.

#### **Список літератури**

1. Матвієнко В. П. Філософсько-економічні погляди. – Київ: «Наукова думка», 2003 р. – 304 с.
2. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації. – К.: Юніком Інтер, 2003. – 240 с.
3. Савлук М. І. Гроші та кредит // [www.library.if.ua](http://www.library.if.ua)
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2156-III від 21.12.2000 // Урядовий кур'єр. – 2001. – №8. – 17 січня.